

K nedávné demolici tří souborů historických budov v Plzeňském kraji

JAN KAIGL

Klíčová slova: Plzeňský kraj — Tisová (okr. Tachov) — Domažlice — Nahý Újezdec (okr. Tachov) — soubory historických budov — plošné demolice v roce 2012 a 2013

V létě roku 2012 byl během krátké doby zbourán zámeček a spolu s ním i některé budovy bývalého panského hospodářského dvora v Tisové (okr. Tachov). Zámeček a dvůr nebyly kulturní památkou, ale společně se zbytky zámečského parku a s kostelem, jenž je památkově chráněn, tvořily poměrně velký areál významný z urbanistického a stavebně-historického hlediska.

Tisová je starobylá vesnice. Uspořádání její zástavby předurčila vidlice dvou cest v takzvaném kurojedském újezdu, jenž byl darován klášteru benediktinů v Kladru-bech panovníkem v roce 1177.¹

Zámeček v Tisové byl drobnou jednopatrovou barokní stavbou s vysokou mansardovou střechou a vnějším dvouramenným schodištěm, umístěným směrem na jih do hospodářského dvora (obr. 1). Soubor budov ve dvoře vznikl postupně. Část z nich pocházela nejpozději z 18. a 19. století. Zbouraný špýchar byl barokní a stál v pohledově exponované poloze při vstupu do dvora na jeho východní straně, naproti zámečku a kostelu. Podlouhlý, rovněž odstraněný zděný objekt, jenž se nalézal v prostoru mezi zámečkem a kostelem, byl považován, i když pouze hypoteticky, dokonce za pozůstatek středověké tvrze.²

Stavebně-technický stav odstraněných hospodářských staveb byl špatný. Zdaleka ne však natolik, aby je nebylo možné opravit, zachovat a dále využívat. Zámecká budova byla v poměrně dobrém stavu. Přestože prošla několika novodobými adaptacemi, stále nesla znaky své barokní minulosti jak v dispozici, tak i stavební hmotě a architektuře.

Stavby byly odstraněny (obr. 2, 3) podle stavebního zákona na žádost jejich vlastníka. Povolení vydal dne 3. 7. 2012 Městský úřad v Tachově, což je v systému výkonu veřejné správy obec s rozšířenou přenesenou působností pověřená rovněž výkonem státní památkové péče. Část stavebního materiálu získaného demolicemi měla být rozdrovena a pak nově využita pro zpevnění polních nebo lesních cest v okolí Tisové.

Přestože se nejednalo o kulturní památky, mohl vědět každý, že se rozhoduje o věcech s historickou hodnotou přinejmenším místního, ale jinak též regionálního významu.

Národní památkový ústav nebyl o demoličním záměru včas informován, a také proto nemohl během bouracích prací provést žádný vážnější průzkum ani podrobnou fotografickou a měřičskou dokumentaci.

Odstraňování staveb a poté rozsáhlé úpravy terénu těžkou stavební technikou (obr. 4) se týkaly území s archeologickými nálezy. V takovém případě je třeba vždy provést archeologický výzkum. Oznamovací povinnost má

stavebník, a to již při přípravě svého záměru, vůči Archeologickému ústavu Akademie věd.³ Tato povinnost nebyla podle všeho v Tisové splněna.

Plzeňský kraj, rovněž díky soustavné průzkumné, dokumentační, publikační i osvětové práci členů Klubu Augusta Sedláčka, jenž vznikl v Plzni v roce 1984, patří mezi ty oblasti Čech, kde byly dějiny hmotné kultury obohaceny poměrně záhy velkým množstvím nových stavebně-historických, typologických a dalších poznatků o venkovských šlechtických sídlech. Zevrubná představa o stavebních dějinách zámečku v Tisové byla publikována již v roce 1991.⁴

Národní památkový ústav přijal rychlé odstranění zámečku a některých budov bývalého panského hospodářského dvora v Tisové s politováním. Jde o ztrátu na kulturním dědictví. Přijal ji také s velkým znepokojením. Jestliže demolicím nepředcházela a ani v jejich průběhu nebyl pořízen odborný průzkum a dokumentace v potřebném rozsahu, navíc když neproběhl ani archeologický výzkum v souladu s obecně závaznými předpisy a mezinárodními závazky České republiky,⁵ došlo ke ztrátě, již nelze nijak nahradit. Není pochyb o tom, že současně byla narušena důvěryhodnost veřejné správy na úseku památkové péče a archeologie na Tachovsku.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, se z loňských demolic v Tisové poučil. Přednostně zpracoval přehled venkovských šlechtických sídel včetně jejich hospodářského zázemí v Plzeňském kraji, jež nejsou památkově chráněny. Letos začal ve spolupráci s Klubem Augusta Sedláčka s výběrem, průzkumy a hodnocením v zájmu prohlášení těch nejceněnějších z nich za kulturní památky.

1 ŠIROKÝ, R.; NOVÁČEK, K.: *K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku*, s. 62, 66.

2 *Encyklopedie českých turzů*, 3. díl, s. 845. – Domněnku o existenci tvrze v poloze velmi blízké ke kostelu a navíc v přímém provozním spojení s ním prostřednictvím mostku v 13. století oslabuje skutečnost, že v Tisové se tehdy jednalo o stavební typ farmy svatyně s kvadratickým chórem a chórovou věží. KAIGL, J.: *Středověká stavební etapa kostela v Tisové u Tachova*, s. 352–354.

3 § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

4 PROCHÁZKA, Z.; ÚLOVEC, J.: *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov*, 3. díl, s. 211–218.

5 Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy. – 3. 4. 2013 byl Národní památkový ústav nepřímo zpraven o záměru zbourat v Tisové zbývající dvě budovy bývalého panského hospodářského dvora, které samy o sobě již nemají takovou hodnotu, aby byly kulturní památkou.

Obr. 1. Tisová (okr. Tachov), zámeček. Pohled od jihu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1971)

Obr. 2. Tisová, špýchar v areálu hospodářského dvora. Pohled od severu po zahájení bouracích prací. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto S. Plešmíd, 25. 7. 2012)

Obr. 3. Tisová, prostor uvolněný demolicí zámečku a podélného polozapuštěného jednopodlažního objektu s valenou klenbou, jenž stál mezi zámečkem a kostelem. Pohled od jihozápadu. (Foto Z. Procházka, 31. 8. 2012)

Obr. 4. Tisová, prostor uvolněný demolicemi budov v jihozápadní části hospodářského dvora. Pohled od kostela po dokončení bouracích prací a během terénních úprav těžkou stavební technikou. (Foto N. Rayman, 1. 9. 2012)

Druhá demolice, k níž se váže tato zpráva, je z Domažlic. Národní památkový ústav obdržel vloni v červnu žádost o vyjádření k záměru na odstranění početného souboru staveb bývalé (staré) nemocnice v Domažlicích, nalézající se v ochranném pásmu městské památkové rezervace. Tento záměr vyhodnotil jako nepřijatelný.⁶ Plošná demolice budov, jež pocházely převážně z prvních dvou třetin 20. století,⁷ tvořily při severozápadním okraji ochranného pásma rozsáhlý areál s parkovou úpravou, měly různou stavebně-technickou, popřípadě i architektonickou hodnotu (obr. 5) a nebyly od doby zprovoznění nové nemocnice v Domažlicích před sedmi lety nijak užívány, takže zvolna chátraly, by kolidovala podle názoru Národního památkového ústavu s rozhodnutím Okresního úřadu v Domažlicích o vyhlášení ochranného pásma městské památkové rezervace Domažlice.⁸ Toto rozhodnutí z roku 1992 obecně i konkrétně a diferencovaně upravuje ochranný režim a zároveň omezuje stavební činnost v jednotlivých částech ochranného pásma. Ve vztahu k území, kde stála stará nemocnice, platí mimo jiné, že „zvýšená ochrana hodnot MPR a jejího prostředí spočívá zejména v ochraně“ ... „významných pohledů na MPR a výhledů z ní“ a „siluetu

MPR“ (odst. 1b). Přitom „hodnoty MPR a s ní souvisejícího prostředí je nutno respektovat a zásady pro její ochranu dodržovat zejména při“ ... „odstraňování staveb“ (odst. 5).

Žádost o demolici, jejímž nositelem byla veřejná obchodní společnost LIDL, posoudil Městský úřad v Domažlicích jako výkonný orgán státní památkové péče jinak: odstranění souboru budov staré domažlické nemocnice připustil s jediným omezením, že se nesmí v areálu pokácet vybrané stromy.⁹ Záměr dále již nebyl z hledisek památkové péče prověřován; Krajský úřad Plzeňského kraje k podnětu územního odborného pracoviště v Plzni Národního památkového ústavu oznámil dne 10. 12. 2012, že přezkumné řízení nebude zahajovat.

6 Čj. NPÚ-341/47707/2012 ze dne 25. 7. 2012.

7 Nemocnice byla založena v roce 1859. Sloužit začala na počátku 60. let 19. století jako všeobecná veřejná nemocnice. PAICHL, P.: *Lůžková medicína v Západočeském kraji* [online]. – Stavební vývoj starého nemocničního areálu v Domažlicích byl ukončen v době před rokem 1971.

8 Čj. kult/32/92 ze dne 29. 1. 1992.

9 Spis. zn. OKS-4101/2012-24680/2012/Hin ze dne 21. 8. 2012.

Obr. 5. Domažlice, bývalá nemocnice. Pohled v ulici U nemocnice na budovy v severovýchodní části areálu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto S. Plešmíd, 2012)

Obr. 6. Domažlice, výhled z městské věže-hlásky na historickém hlavním náměstí směrem na západ a severozápad. Šipkami jsou vyznačeny pouze některé, nejlépe viditelné budovy bývalé nemocnice. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto M. Bašta, 2011)

Obr. 7. Domažlice, areál bývalé nemocnice na začátku bouracích prací. Pohled od západu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto S. Plešmíd, 6. 2. 2013)

Obr. 8. Domažlice, prostor uvolněný demolicemi budov bývalé nemocnice. Pohled od severozápadu. (Foto J. Kaigl, 29. 3. 2013)

Přes odlišné stanovisko Městského úřadu v Domažlicích a při vědomí rozdílů v míře uplatnění souboru budov staré nemocnice v Domažlicích v dálkových pohledech během roku, v období vegetace a mimo něj, zůstává skutečností, že se jednalo o areál, jenž tvořil v ochranném pásmu městské památkové rezervace důležitý urbanistický celek a po celý rok významný pohledový bod, například při západním a severozápadním výhledu z městské věže-hlásky (obr. 6), stojící při farním kostele na historickém hlavním náměstí a zpřístupněné pro veřejnost jako rozhledna. Plošná demolice těchto budov, provedená rychle v únoru a březnu roku 2013 (obr. 7, 8) a podle názoru Národního památkového ústavu v rozporu s podmínkami ochranného pásma, přinesla v každém případě negativní a nevratný zásah do památkových hodnot městské památkové rezervace Domažlice.¹⁰

Z hlediska výkonu veřejné správy je pozoruhodné, že Městský úřad v Domažlicích zdůvodnil přípustnost odstranění souboru staveb bývalé domažlické nemocnice s využitím rozsudku Nejvyššího správního soudu, jenž se týká výměny dřevěných oken za okna plastová ve 3. a 4.

nadzemním podlaží domu čp. 447 v ulici Národních hrdinů na území městské památkové rezervace Olomouc, tedy týká se zásahu do památkových hodnot jiné povahy, ale zejména docela jiné intenzity.¹¹ Tentýž rozsudek letos v březnu aplikoval znovu, jakoby samo sebou, ve prospěch demolice dvou různých historických budov v památkové zóně v Kanicích (okr. Domažlice): hasičské zbrojnice (ve velmi dobrém stavebně-technickém stavu a v pohledově exponované poloze na břehu rybníka; na jejím místě má vzniknout zatím blíže neznámá novostavba stejného účelu) a chalupy čp. 10 (bez využití; špatný stav).¹² Žádná z těchto budov nepatřila mezi kulturní památky. Jejich nemalý význam ve struktuře památkových hodnot chráněného území byl však v předstihu přesvědčivě určen

10 Na bourací práce navázaly v druhé polovině března rozsáhlé terénní úpravy, prováděné těžkou stavební technikou. Mělo se tedy postupovat podle § 22 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

11 Čj. 7 As 43/2009-52/61 ze dne 13. 8. 2009.

12 Spis. zn. OKS-496/2013 ze dne 7. 3. 2013. Spis. zn. OKS-789/2013 ze dne 13. 3. 2013.

Obr. 9. Nahý Újezdec (okr. Tachov), hospodářský dvůr čp. 10. Celkový pohled z návsi. Zatravněný pozemek v popředí je místem, kde stávala budova zámku odstřeleného v roce 1964. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1978)

Obr. 10. Nahý Újezdec, hospodářský dvůr čp. 10. Pohled na špýchar od severovýchodu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1989)

Obr. 11. Nahý Újezdec, hospodářský dvůr čp. 10 během demolicce. V pozadí jsou pozůstatky budovy, která obsahovala obytnou část a stáje. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto S. Plešmíd, 5. 2. 2013)

Obr. 12. Nahý Újezdec, hospodářský dvůr čp. 10 během demolicce. Uprostřed snímku je vidět polygonální část stodoly, kde býval žentour. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto S. Plešmíd, 5. 2. 2013)

plošným urbanistickým a dílčím stavebně-historickým průzkumem, a byl dokonce i publikován.¹³

Naproti tomu, pokud jde o právě zmíněné demolicce v Kanicích a závazná stanoviska k nim vydaná Městským úřadem v Domažlicích, nebyla podle všeho náležitě zohledněna instrukce Ministerstva kultury upravující postup obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při výkonu památkové péče na území památkových rezervací a zón s dochovanými soubory lidové architektury.¹⁴ Snad vůbec se nepomyslelo na *Granadskou úmluvu*, jež je součástí právního řádu České republiky v síle zákona.¹⁵

Teze, že měl-li objekt čp. 10 v Kanicích hodnotu pro tamější památkovou zónu, mohl Národní památkový ústav podat již dávno návrh na jeho prohlášení za kulturní památku, míjí se s podstatou územní památkové ochrany v České republice.

Třetí špatný příklad je z obce Nahý Újezdec (opět okr. Tachov), kde letos v únoru zanikly budovy někdejšího panského hospodářského dvora. Tento dvůr (čp. 10) byl kulturní památkou. V minulosti patřil do areálu místního zámku, jenž vzešel z renesanční a barokní přestavby gotické tvrze, vyhořel v roce 1962 a dva roky nato byl

odstřelen bez předchozího průzkumu a dokumentace.¹⁶ Dvůr stál v pozadí jihozápadní strany návsi (obr. 9) a tvořily ho tři hlavní zděné objekty: dlouhá podélná budova s obytnou částí a s chlévy, špýchar (obr. 10) a stodola, nápadná navenek svým polygonálně uzavřeným prostorem pro žentour. Stavebně-technický všech objektů, snad převážně z 19. století, byl špatný, dlouhodobě neudržitelný, pokud by vlastník kulturní památky zůstal

13 FOUČEK, K.; KAREL, T.: *Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji*, s. 95.

14 Instrukce Ministerstva kultury, kterou se upravuje postup okresních úřadů, Magistrátu hlavního města Prahy a magistrátů měst Brna a Plzně při výkonu státní správy ve věcech památkové péče na území památkových rezervací a památkových zón s dochovanými soubory lidové architektury.

15 Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy. Viz též ZÍDEK, M.: *Několik postřehů k právní úpravě demolicce stavby v památkově chráněném území na žádost jejího vlastníka*, s. 299.

16 Budovu zámku krátce před jejím zánikem viděl a stručně, ale výstižně vyhodnotil HEROUT, J.: *Mají zříceniny právo na existenci?*, s. 23–27.

v nečinnosti. O demolici v Nahém Újezdci, která nebyla povolena ani nařízena a výkonný orgán státní památkové péče nebyl o ní včas informován, dozvěděl se Národní památkový ústav náhodou. Při místním šetření konaném dne 5. 2. 2013 bylo zjištěno, že odstraňování všech památkově chráněných staveb se chýlí ke konci a kulturní památka fakticky již neexistuje (obr. 11, 12). Odborní pracovníci Národního památkového ústavu stačili pořídit fotodokumentaci stavebních trosek, několika historických stavebních konstrukcí a uměleckořemeslných prvků. Na záchranný archeologický výzkum nedošlo podobně jako v Tisové.

Lze důvodně předpokládat, že zbouráním bývalého panského hospodářského dvora v Nahém Újezdci byl spáchán trestný čin zneužívání vlastnictví.¹⁷

Výše uvedené tři případy odstranění souboru historických staveb nebyly v Plzeňském kraji v roce 2012 a na počátku roku 2013 ojedinělé. Existovaly další, týkající se převážně jen jednotlivých budov, jako třeba demolice

objektu bývalého lihovaru v areálu zámku v Nemilkově (okr. Klatovy).¹⁸

Bestia triumphans? Pokud znovu nebo stále ano,¹⁹ nemělo by se tak dít v důsledku zbytečných pochybení.

17 § 229 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. – Trestní oznámení podal Městský úřad v Tachově a rovněž ú. o. p. v Plzni Národního památkového ústavu. Policie ČR, Služba kriminální policie a vyšetřování – oddělení hospodářské kriminality územního odboru Tachov, zahájila šetření ve věci dne 22. 2. 2013. Dopisem ze dne 4. 6. 2013, čj. KRPP-31813-48/TC-2013-031081, oznámila kromě jiného, že stejný pachatel se dopustil obdobného jednání v Ústeckém kraji, v obci Běsno (okr. Louny), kde z památkově chráněného špýcharu vyřezal dřevěné stropy a podlahy, které byly odvezeny neznámo kým na dosud nezjištěné místo.

18 Souhrnně viz sdělení ú. o. p. v Plzni Národního památkového ústavu, čj. NPÚ-341/102304/2012 ze dne 13. 2. 2013.

19 Viz např. SEDLMAYR, H.: *Die demolierte Schönheit, Ein Aufruf zur Rettung der Altstadt Salzburgs*.

Prameny

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy. *Sbírka mezinárodních smluv*. 2000, částka 35, č. 73.

Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy. *Sbírka mezinárodních smluv*. 2000, částka 42, č. 99.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu čj. 7 As 43/2009 – 52/61 ze dne 13. 8. 2009 (kopie).

Instrukce Ministerstva kultury čj. 3084/97 ze dne 5. 2. 1998, kterou se upravuje postup okresních úřadů, Magistrátu hlavního města Prahy a magistrátů měst Brna, Plzně při výkonu státní správy ve věcech památkové péče na území památkových rezervací a památkových zón s dochovanými soubory lidové architektury, v platném znění. *Věstník vlády ČR pro okresní úřady a orgány obcí*. 1998, č. 3. *Věstník vlády pro orgány krajů, okresní úřady a orgány obcí*. 2002, č. 10.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový fond odboru evidence, dokumentace a informačních systémů, spisy Domažlice, ochranné pásmo městské památkové rezervace, ad čj. kult/32/92; Domažlice, bývalá nemocnice, ad čj. NPÚ-341/47707/2012; Kanice, hasičská zbrojnice, ad čj. NPÚ-341/3652/2013; Kanice, dům čp. 10, ad čj. NPÚ-341/3651/2013; Nemilkov, areál zámku, bývalý lihovar, čj. NPÚ-341/102304/2012 ze dne 13. 2. 2013.

Literatura

Encyklopedie českých tvrzí. 3. díl. Praha, Argo, 2005.

FOUD, Karel; KAREL, Tomáš: *Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2004.

HEROUT, Jaroslav: Mají zříceniny právo na existenci? *Dějiny a současnost*. 1967, roč. 11, č. 7, s. 23–27.

KAIGL, Jan: Středověká stavební etapa kostela v Tisové u Tachova. *Zprávy památkové péče*. 1993, roč. 53, č. 9, s. 352–354.

PAICHL, Přemysl: Lůžková medicína v Západočeském kraji, Plzeň, 1993. In [Paichl Jiří] [online]. Praha, [cit. 2013-04-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.paichl.cz/paichl/knihy/Luzkamed.htm>>.

PROCHÁZKA, Zdeněk; ÚLOVEC, Jiří: *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov*. 3. díl. Tachov, Okresní muzeum v Tachově, 1991.

SEDLMAYR, Hans: *Die demolierte Schönheit, Ein Aufruf zur Rettung der Altstadt Salzburgs*. Salzburg, Otto Müller, 1965.

ŠIROKÝ, Radek; NOVÁČEK, Karel: K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku. In *Archaeologia historica*. 23. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1998, s. 59–71.

ZÍDEK, Martin: Několik postřehů k právní úpravě demolice stavby v památkově chráněném území na žádost jejího vlastníka. *Zprávy památkové péče*. 2012, roč. 72, č. 4, s. 297–301.

Summary

On the recent demolition of three ensembles of historic buildings in the Pilsen Region

Keywords: Pilsen Region — Tisová (district of Tachov) — Domažlice — Nahý Újezdec (district of Tachov) — ensembles of historic buildings — total demolitions in 2012 and 2013

This article reports on the removal (total demolition) of three different ensembles of historic buildings in the Pilsen Region

in 2012 and 2013: the manor house and several related structures of the former manorial farmyard at Tisová; the so-called Old Hospital situated within the protective zone of the urban conservation area in Domažlice; and the former manorial farmyard at Nahý Újezdec, that used to be a listed cultural monument.

(Translated by Karel Matásek)